

GROEI OF GEEN GROEI

Rudolf Boehm

Onverstoord blijven de konservatieve beleidsmensen in ongeveer alle landen ter wereld mikken op een aanhoudende *groei* van het bruto nationaal produkt (bnp) van elk van die landen; d.w.z., op een jaarlijkse toename van de som van alle voortgebrachte goederen en diensten, opgeteld in prijzen. Even onversaagd beschouwt ondertussen bijna iedereen net deze *groei* als de voornaamste oorzaak voor onze toenemende milieuproblemen.

De vraag of aanhoudende groei als economisch streefdoel verrechtvaardigd is, wil ik even uitstellen. Op de eerste plaats wil ik veeleer aantonen dat men hoe dan ook de groei ten onrechte als de voornaamste oorzaak aanziet van onze milieuproblemen. Er is een economische groei denkbaar die *geen*, of weinig, milieuproblemen veroorzaakt; en zware milieu-problemen kunnen zich voordoen, en doen zich in feite voor, ook *zonder* economische groei. *Niet de groei is verantwoordelijk voor onze milieuproblemen, maar onze technologische produktiewijze.* De groei kan enkel de ophoping van onze milieuproblemen *versnellen*, maar ook dit enkel voorzover hij *steunt* en blijft steunen op onze technologische produktiewijze.

Deze technologische produktiewijze steunt op haar beurt op een grootschalig gebruik en verbruik van *niet hernieuwbare* (minerale en fossiele) *grond- en brandstoffen* waarvan de voorraden op deze aarde *cindig* zijn. Deze eindige voorraden geraken steeds meer uitgeput indien ze jaar in jaar uit *in even grote omvang* worden aangesproken, zelfs indien die omvang *niet* jaarlijks groeit, en zelfs als die omvang enigszins vermindert. Zo'n vermindering (een 'negatieve groei') kan de uitputting van bedoelde grondstoffen enkel ietwat *uitstellen*, zoals een positieve

groei die uitputting uiteraard *versnelt*, maar toch niet op de eerste plaats *veroorzaakt*. Evenzo moet een aanhoudend hoog jaarlijks verbruik van minerale grondstoffen en voornamelijk fossiele brandstoffen voor een *toenemende opstapeling van schadelijke stoffen* in ons leefmilieu zorgen, zelfs indien de jaarlijkse *omvang* van dit verbruik *niet* groeit, en zelfs indien die omvang in zekere mate zou *afnemen*. Al dit geldt overigens niet enkel voor onze *produktiewijze* maar evenzeer voor onze *levenswijze* voorzover we erbij gebruik maken van de *produkten* van deze produktiewijze : b.v. auto's, huishoudtoestellen, kunststoffen enz. Ook bij het gebruik van al dergelijke produkten worden deels veel niet hernieuwbare brandstoffen opgebruikt (b.v. benzine en elektriciteit, voortkomend uit klassieke of kerncentrales), en wordt voor een ander deel veel niet of moeilijk afbreekbare afval opgestapeld (kernafval, plastics, kunstvezels enz.). Ook dit is schadelijk genoeg als het jaar in jaar uit in even grote omvang voortgaat en wordt enkel *verergerd* door positieve en *verzacht* door negatieve groei, maar *veroorzaakt* niet door de groei maar door het gebruikmaken van de produkten van onze technologische produktiewijze. 'Milieuvriendelijke' produkten lijkt zo'n produktiewijze nauwelijks te kunnen voortbrengen, zomin als de produktie ervan op een 'milieuvriendelijke' manier zou kunnen plaatsvinden.

Omgekeerd is absoluut een groei van het bnp denkbaar die ons leefmilieu niet in het gedrang brengt, nl. als die groei zou voortkomen uit een *ekologische produktiewijze* die in wezen steunt op *hernieuwbare*, voornamelijk *biologische* (organische behalve fossiele) grond- en zelfs brandstoffen, afkomstig van planten (b.v. graan, olie, katoen, hout) en dieren (vetten, vellen, wol, natuurlijke meststoffen enz.); uiteindelijk gebaseerd op zonne-energie. Zo'n produktiewijze is ook niet enkel *denkbaar*, ze heeft reeds gedurende duizende jaren (in het zogenaamd voorindustriële tijd-

perk) een alles overheersende rol gespeeld. Als men beweert dat 'we niet kunnen terugkeren' naar zo'n ekologische produktiewijze, dan zegt men in feite dat we met onze technische vernuft aan het einde zouden zijn. - Het vervuילend karakter van onze huidige landbouwmethodes is weerom te wijten aan het feit dat ook hier onze technologische (mechanische, of beter gezegd gemotoriseerde, en scheikundige) produktiewijze haar intrede heeft genomen. Weliswaar brengt b.v. de verbranding van *hout* eveneens een uitstoot van CO_2 met zich mede; toch werd inmiddels erop gewezen dat dit net door grootschalige bosbouw (groei !) zou kunnen geneutraliseerd worden, omdat bomen CO_2 heropnemen en omzetten in zuurstof.

Overigens, velen die de 'groei' verantwoordelijk stellen voor onze milieuproblemen, houden er een nogal naïef idee van op na dat nauwelijks enig verband houdt met wat door de economen gedefinieerd wordt als 'groei'. Blijkbaar denken ze b.v. aan het 'groeiend' aantal auto's op onze wegen (en ze halen zelfs de 'groeiende' wereldbevolking aan waar de economische term geen enkel uitstaans mee heeft). Ze hebben een 'groeiende' ophoping van allerlei soorten goederen voor ogen, voornamelijk van zogenaamde konsumptiegoederen. Maar een 'groei' (in de economische betekenis van de term) b.v. van de produktie, de omzet en dan ook het verbruik van grond- en brandstoffen, brengt op zich geen enkele 'opstapeling' met zich mede (behalve dan van afvalstoffen), maar enkel afbraak, en een vermindering van de eindige voorraden ervan. Ook door een 'groei' van de landbouwproduktie stapelt zich helemaal niets op, want het produkt wordt (afgezien van het gebeurlijk aanleggen van voorraden) gewoon opgeëten. Nieuwe fabrieken en machinerie tellen mede voor de economische groei (van het bnp) zelfs wanneer ze *uitsluitend* dienen voor de *vervanging* van oudere fabrieken en machinerie (enkel bij de berekening van het *netto* nationaal produkt, het nnp, wordt

machinerie die enkel voor de vervanging van versleten of voorbijgestreefde machinerie dient, *niet* mede in aanmerking genomen). Een economische groei kan dus betekenen dat de totale *omvang* van de bestaande en gebruikte machinerie *geenszins toeneemt*, maar eventueel zelfs *afneemt*. (B.v. zijn er nog maar 12 bedrijven die boilers maken in de EG, en 6 in de VS; 11 EG-bedrijven die telefooncentrales produceren, en 4 in de VS; 16 lokomotiefproducenten in de EG, en slechts 2 in de VS; cijfers weergegeven door M.A.G. Van Meerhaeghe in 'De Standaard' van 4 mei.) Op het vlak van de zogenaamde langdurige konsumptiegoederen, b.v. auto's, zal de economische groei zeker meer bijkomende eenheden inhouden dan vervanging van oudere toestellen. Nochtans zou ook op dit vlak sprake zijn van economische groei wanneer b.v. elk jaar meer auto's zouden geproduceerd worden dan in het jaar tevoren, zelfs indien *al* de nieuw geproduceerde auto's *enkel* voor de vervanging van oudere rijtuigen zouden dienen en bijgevolg het totaal aantal auto's op onze wegen daardoor *niet* zou aangroeien. Omgekeerd zou het totaal aantal auto's op onze wegen kunnen *aangroeien* zelfs indien het aantal *nieuw* geproduceerde auto's jaar in jaar uit zou *afnemen*, wanneer de vroeger in gebruik genomen auto's een zeer veel *langere levensduur* zouden hebben. Het totaal aantal auto's zou blijven toenemen, hoewel in afnemende mate.

Kortom, nog eens gezegd : er is dus een economische *groei* mogelijk *zonder* schadelijke gevolgen voor ons leefmilieu; en schadelijke gevolgen voor ons leefmilieu kunnen zich voordoen, en doen zich voor, *zonder* groei.(*). Verantwoordelijk voor onze milieuproblemen is niet de groei 'als dusdanig', maar onze technologische produktiewijze. Ik noem onze moderne produktiewijze een 'technologische', in aanleuning bij de volgende vroeger gebruikelijke omschrijvingen van 'techniek' en 'technologie' : techniek is de kennis

van geschikte *middelen* om een (tevorens) bepaald *doel* te bereiken, technologie de kennis van mogelijke *aanwendingen* van gegeven *middelen*. Techniek zowel als technologie spelen een onmisbare rol bij *elke* produktiewijze. Maar door een 'technologische produktiewijze' wordt de *techniek* volledig *ondergeschikt* gemaakt aan een eigenlijk *doelloze technologie*. Het is waar dat ook zo'n technologische produktiewijze een bepaald doel achtervolgt, maar het is een nogal *abstrakt* doel : nl. de bevordering van de *produktiviteit*, d.w.z. een ontlasting van de menselijke arbeidskracht ten koste van een toenemende meerbelasting en, uiteindelijk, *overbelasting van de natuurkracht*.

Inmiddels is ongeveer iedereen begaan met onze veront- rustende en reeds erg *voelbare* milieuproblemen, en is iedereen het ermee eens dat er hoogdringend 'iets aan moet gedaan worden'. Maar men zal er *niets* van in huis brengen als men niet in staat is te begrijpen *waarom* die milieuproblemen eigenlijk te wijten zijn, en zich gewoon blijft vastklampen aan onbewezen en zelfs ondoordachte schuldtoewijzingen, zoals aan de 'groei'.

X Sommige lezers zullen zich niettemin blijven afvragen welk verschil het dan eigenlijk zou uitmaken of men nu onze milieurampen toeschrijft aan een ongebreidelde groei of aan onze technologische produktiewijze. Wel- nu, in het eerste geval zou men die rampen eventueel nog kunnen voorkomen door b.v. allerlei soorten hef- fingen op te leggen op *milieuonvriendelijke produktie- wijzen en produkten* (waarmede ongetwijfeld ook de 'groei' zou afgeremd worden). Dergelijke maatregelen moeten echter volstrekt onwerkzaam blijven indien onze *technologische produktiewijze als dusdanig milieuon- vriendelijk* is en zelfs nauwelijks enig milieuvriende- lijk produkt kan voortbrengen.

Uiteindelijk valt nu ook enig licht op de aanvankelijk uitgestelde vraag naar zin of onzin van aanhoudende

groei als economisch streefdoel. Die doelstelling is inderdaad te verwerpen, maar enkel *omdat* of, beter gezegd, *voorzover* ze de gretige aanvaarding en bevordering van een *technologische produktiewijze* in de hand werkt. Toch volstaat het niet een einde te stellen aan elke economische groei (wat er enkel voor kan dienen de ergste rampen nog even uit te stellen, terwijl het tegelijk voor bijkomende problemen zal zorgen, b.v. op het vlak van de voedselproduktie) : we moeten ons tegen de technologische produktiewijze zelf keren (met of zonder groei !) als we 'de aarde bewaren' willen.

(*) Tot de popularisering van de veronderstelling dat de 'groei' verantwoordelijk is voor onze milieuproblemen heeft ongetwijfeld vooral het eerste 'Rapport van de Club van Rome : de grenzen aan de groei' van 1972 bijgedragen. Ondertussen heeft vreemd genoeg niemand opgemerkt (blijkbaar zelfs de auteurs niet) dat ook dit rapport tot de konklusie komt dat noch een stopzetting van de bevolkingsaangroei noch een einde aan de groei van de industriële produktie noch een combinatie van allebei kunnen volstaan om onze milieuproblemen op te lossen.

*

* *